

DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI – VII

**TÜRKİYE'DE
DİNLER TARİHİ
(Dünü, Bugünü ve Geleceği)**

TÜRKİYE DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI

TÜRKİYE'DE DİNLER TARİHİ'NİN KURUMSALLAŞMASI VE PROF. DR. ABDURRAHMAN KÜÇÜK

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Alparslan KÜÇÜK

Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi

Giriş

İlk insan ile başlayıp günümüze kadar varlığını devam ettiren bir kurum olarak din, insanlar için her zaman bir araştırma ve tartışma konusu olmuştur. Bu araştırmalar ve tartışmalar neticesinde “Din Bilimleri” alanı oluşturulması zarureti ortaya çıkmıştır. Çünkü hiçbir bilim dalı tek başına bir gelişme gösterememiş ve her bilim dalı diğer bilim dalları ile çeşitli yönlerden bir ilişki içerisinde bulunmuştur. Örnek olarak Tarih; arkeoloji, coğrafya, sosyoloji, felsefe, hukuk, iktisat gibi birçok bilim dallarıyla ilişki içerisindedir. Felsefe, Hukuk, tıp, iktisat gibi alanların tarihi söz konusu olduğu gibi (Felsefe Tarihi, Hukuk Tarihi, Tıp Tarihi, İktisat Tarihi), dinin, dinlerin de bir tarihi vardır. Bir bilim dalı olarak da bu alana “Dinler Tarihi” denilmiş ve günümüzde Din Bilimleri içerisindeki yerini almıştır.

Dinler Tarihi, Din Bilimleri içerisinde çok önemli bir yere sahiptir ve Din Bilimleri'nin olmazsa olmazıdır. Şehristanî'nin, “el Milal ve'n-Nihal” adlı eserindeki “okuyanlara ibret, bundan ibret alanlara da bir ışık olsun diye bir özette topladım” ifadesi ve Kanunî Sultan Süleyman'ın, Süleymaniye Camii Vakfiyesi'nde, Süleymaniye Camii imamında aranacak vasıflar arasına, “İslâm'ın yüce gerçeğini ortaya koyabilmesi için Mukayeseli Dinler ve Dinler Tarihini bilecektir” şartını koyması da Dinler Tarihi'ne verilen önemin açık bir göstergesidir. Bu önem doğrultusunda Dinler Tarihi, XIX. Yüzyıl'dan sonra bir gelişim sürecine girmiş ve bu süreçte çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Farklı ülkelerde birçok Din Bilimci¹ yetişmiş ve Dinler Tarihi ile Karşılaştırmalı Dinler Tarihi büyük ilgi görmüş; çeşitli üniversitelerde Dinler Tarihi kürsüleri kurulmuş ve ilmî dergiler yayınlanmıştır. Bu ülkelerden biri de Türkiye olmuştur.

A- DİNLER TARİHİ'NİN TÜRKİYE'DE GELİŞİM SÜRECİ VE HİKMET TANYU

XIX. Yüzyıl'dan itibaren Osmanlı Devleti'nde, İslâm Dünyasındaki ve Batı'daki çalışmalardan da² yararlanılarak, Dinler Tarihi alanında bazı çalışmaların, düzenlemelerin yapıldığı dikkati çekmektedir³. Bu çerçevede İstan-

- 1 Bu Din Bilimciler arasında; R. Pettazzoni, M. Eliade (Elyad), Van der Leeuw (Löv) başta olmak üzere R. Otto, G. Mensching (Menşing), J. Wach (Vah), F. Heiler (Hayler), G. Dumézil, E. G. Parrinder, S. G. F. Brandon (Brandın), Eric F. Sharpe (Erik F. Sarp), Ninian Smart, M. Kitagawa, R. C. Zaehner, Ugo Bianchi, W. Cantwell Smith, Ake V. Strom, Hans J. Schoeps ve Michael Pye örnek olarak gösterilebilir (Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, 36-37. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Mustafa Alıcı, *Dinler Tarihinin Batılı Öncüleri*, İstanbul 2007).
- 2 Bu çalışmalar için bkz. Ömer Faruk Harman, "Günümüzde Batıda Dinler Tarihi Çalışmaları", *Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, Ankara 1998, s. 315-322.
- 3 Bu çalışmalar arasında; Hicrî Birinci Yüzyılda dinî tartışmaları ihtiva eden ve daha sonraları "makâlât" olarak da isimlendirilen "Makaleler", İkinci Yüzyıl'dan itibaren de diğer dinlerle ilgili yazılan "Reddiye"lerdir. Daha sonraki Yüzyıllarda fırka-mezhepler ile beraber diğer dinlerden de bahseden "el-Fırak" (fırkalar), "er-Redd", "ed-Diyânât" (dinler) ve "el-Milel" (milletler) tarzı eserler meydana getirilmiştir. Bu eserler, "Hak Dinler ve Batıl Dinler" karşılığında, "el-Milel ve'n-Nihal" şeklini almıştır. El-Bağdâdî'nin (Ebu Mansûr Abdulkadir el-Bağdâdî), "el-Fark Beyne'l-Fırak"; el-Bakillânî'nin (Kadı Ebu Bekir) "el-Milel ve'n Nihal"; İbn Hazım'ın (Ebû Muhammed Ali b. Hazm) "Kitâbu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâl ve'n Nihal"; el-Esferâinî'nin (Ebu'l Muzaffer) "el-Milel ve'n-Nihal"; Şehristânî'nin (Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdulkerîm eş-Şehristânî) "el-Milel ve'n-Nihal"; Hasan b. Musa en-Nevbahti'nin "el-Ârâu ve'd-Diyânât"; Ebu'l-Maâlî Muhammed b. Ubeydullâh'ın "Beyânu'l-Edyân"; Gazâlî'nin "er-Reddü'l-Cemîl" ve İbn Kelbî'nin "Kitâbu-I Esnam" adlı eserleri, İslâm Dünyası'nda, en önemli "Dinler Tarihi" eserlerindendir. El-Bîrûnî'nin (Ebur-Reyhan Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî) "el-Âsârü'l-Bâkiye" ve "Kitâbu't-Tabkîk mâ li'l-Hind" adlı eserleri yer almaktadır. Bîrûnî'nin eserlerinde sonra İbn Nedim'in "Fihrist"i; Muhammed b. el Huzeyl'in "Kitâbu'l-Mecûs" ve "Kitâbu's Saneviyye"si; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed es-Serahsî'nin "Risale fi Vasfi Mezâhibi's-Sâbiîn"i; Ebû Zeyd el-Belhî'nin "Kitâbu Şerâyii'l-Edyân"ı; Abdullah b. Mukaffâ'nın (Ö. 142/759) eski İran dinleri ile il-

bul'da Dar'ül- Fünûn-i Osmanî adlı Yüksekokulda "İlm-i Asar-ı Atika" ve 1874 yılında da İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde "Tarih-i Umumî ve İlm-i Esatir-i Evvelîn" adı ile "Dinler Tarihi" dersleri okutulmuştur.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, 1910 yılında Medaris-i İlmiye Nizamnamesi'nin kabulü ile Dinler Tarihi çalışmaları hız kazanmış ve 1911 yılında "Ulûm-ı Şeriyye" dersleri arasında "Târîh-i Dîn-i İslâm" ile "Târîh-i Edyân" dersleri birlikte programda yer almıştır. 1914 yılında "Ulûm-i Şeriyye" Şubesi'nin "Medresetu'l Mütihazsısîn" olarak değişmesinden sonra Dinler Tarihi, "Kelâm, Tasavvuf ve Felsefe" Şubesi'nin Ders Programı'nda okutulmuştur. 1918 yılında da "Medresetu'l Mütihazsısîn" adının Medrese-i Süleymâniyye olarak değiştirilmesi ile Dinler Tarihi dersleri "Hikmet ve Kelâm Şu'besi"nde okutulmaya devam etmiştir.

3 Mart 1924'te "Tevhîd-i Tedrisat Kanunu"nun çıkarılması ile birlikte İstanbul Daru'l Fünûn'a bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Bu İlahiyat Fakültesi'nin Ders Programı'nda "Türk Târîh-i Dînîsi" ve "Târîh-i Edyân" adı altında dersler okutulmuştur. Ancak 1933 yılında İlahiyat Fakültesi'nin kapatılarak İslâm Tetkikleri Enstitüsü'nün kurulması ile bu Enstitü'de "Türk Dinleri ve Mezhepleri Tarihi", "Umûmî Dinler Tarihi" adlı dersler verilmiştir. Fakat İslâmî Tetkikler Enstitüsü de 1936 yılında kapatılınca 1936 yılından Ankara'da İlahiyat Fakültesi'nin açıldığı 1949 yılına kadar Türkiye'de Dinler Tarihi ile ilgili akademik seviyede herhangi bir derse yer verilememiştir.

1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılması ile dersler arasında Dinler Tarihi dersine de yer verilmiştir. Ankara İlahiyat Fakültesi'nde Dinler Tarihi dersine yer verilmesinin ardından Dinler Tarihi dersi, 1954 yılından itibaren 5 yıl süre ile Alman asıllı Prof. Dr. Annamarie Schimmel (1922-2003) tarafından okutulmuştur. Schimmel'in verdiği dersler Dinler Tarihi'ne Giriş adı ile Türkçe olarak da yayınlanmıştır⁴.

1951'de İmam-Hatip Liseleri'nin ve 1959'da İstanbul'da ilk Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılması ile Mukayeseli Dinler Tarihi dersine yer verilme-

gili tercümeleri İslâm Dünyası'nda Karşılaştırmalı Dinler Tarihi alanında da kayda değer çalışmalardandır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde de, İslâm Dünyasında yerleşmiş olan "el Milel ve'n Nihal" ve "Kıyas-ı Enbiyâ" tarzındaki eserler ve bu eserlerin tercüme geleneği devam etmiştir(Bkz. Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 2009, 34-39).

4 A. Küçük-G. Tümer-M. A. Küçük, Dinler Tarihi, 36-38.

ye başlanmıştır. 1971'de de Atatürk Üniversitesi bünyesinde faaliyete geçen İslami İlimler Fakültesi'nin ders programına da Dinler Tarihi dersi konulmuştur. 1982'de yürürlüğe giren 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile, Yüksek İslâm Enstitüleri ve İslâmî İlimler Fakültesi'nin İlâhiyat Fakültesi olarak yeniden yapılandırılmasından sonra yeni kurulan bu İlâhiyat Fakültelerinde Dinler Tarihi Kürsüleri kurulmuş ve Dinler Tarihi dersinin okutulmasına devam edilmiştir. 1991'de, İlâhiyat Fakültelerindeki bölüm ve anabilim dallarının yeniden düzenlenmesi ile birlikte Dinler Tarihi Anabilim Dalı olarak günümüzdeki konumuna ulaşmıştır⁵.

Türkiye'de Dinler Tarihi'nin hak ettiği yere kavuşmasının ve Türk Dinler Tarihçiliğinin dönüm noktasını 1949 yılı oluşturmaktadır. Çünkü 1949'da Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi açılmış ve Dinler Tarihi ders müfredatında yer almıştır. Böylece 1949'dan sonra Annamarie Schimmel ile başlayan "Dinler Tarihi", 1959'lu yıllarda farklı bir hüviyete ve yapıya kavuşmuştur. Bu tarih, Dinler Tarihi'nin bir "gelenek" ve "ekol" haline gelmesinin başlangıcı olmuştur. O geleneğin ve ekolün kaynağı da Hocaların Hocası merhum Prof. Dr. Hikmet Tanyu'dur.

Türkiye'de Dinler Tarihi denildiği zaman akla gelen ilk isim kuşkusuz Hikmet Tanyu'dur. Hocamız Merhum Prof. Dr. Hikmet Tanyu, 9 Ocak 1918'de Ankara'da doğmuştur. Babası Kayserili Çivicioğullarından emekli subay Mehmet Nuri Bey; annesi Kafkasyalı Fahriye Hanımdır. Gazi İlkokulu'nu ve Gazi Lisesi'ni bitiren Tanyu Hoca, babasının vefatı üzerine, liseden sonraki tahsiline bir süre ara vermiş ve kısa bir süre Gazete yazarlığı yapmıştır. Daha sonra İçişleri Bakanlığı'nda Fen ve Arşiv memurluğu görevinde bulunmuş, "Meskun Mahalleler Kılavuzu" nun hazırlanmasında görev almıştır.

Askerlik görevini, üç yıl Yedek Subay olarak yerine getiren merhum Hikmet Tanyu, 1944'de bir grup arkadaşıyla birlikte "Turancılık" yaptıkları iddiasıyla tutuklanmış ve "Tabutluk" işkencelerine maruz tutulmuştur. Yapılan mahkeme sonunda, arkadaşlarına işkence yapanlar hakkında Danıştay'da dâva açmış; işkence yapan ve buna alet olanların Yüce Divan'da yargılanmalarını sağlamış; ancak 1950 yılında çıkarılan Af Kanunu ile sanık durumunda olanlar, mahkum olmaktan kurtulmuşlardır. Hikmet Tanyu bu yaşadıklarını Türkçülük Davası ve Türkiye'de İşkenceler, (Kayseri 1950) adlı kitapta da

5 Baki Adam, "Prof. Dr. Hikmet Tanyu'dan Günümüze Dinler Tarihi Çalışmaları", Dinler Tarihi Araştırmaları I, Ankara 1998, s. 63.

dile getirmiştir. 1944 yılında “İrkçılık-Turancılık” adı ile meşhur olmuş olaylarda tutuklanması, onun “Özlük Dosyası”na da işlenmiştir. Ancak O, hem Emniyetteki hem Ankara Üniversitesi Rektörlüğü’ndeki dosyasında yer alan bu bilgilerin çıkarılması istendiğinde “O benim için bir şereftir” diyerek buna şiddetle muhalefet etmiştir. Zaten Emekli Sandığı’ndaki sicil dosyasında da “Turancılık Davası’nda tutuklanmıştır” ifadesi yer almıştır.

Prof. Dr. Hikmet Tanyu, 1947-1948 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Felsefe Bölümü’nden mezun olmuştur. Ancak kendisine Felsefe öğretmeni olarak görev verilmemiş; Pınarbaşı ve Kayseri Mustafa Özgür İlkokullarında ve Osmaniye Ortaokulu’nda öğretmen olarak görevlendirilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü ve Öğretmen Okulu’nda meslek dersleri, Çocuk Edebiyatı ve Din Bilgisi öğretmenlikleri de yapmıştır.

Tanyu, 1955 yılında ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne Dinler Tarihi asistanı olarak girmiştir. O, 1955 yılında başladığı ve 1959’da tamamladığı “Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri⁶” adlı tezi ile Türkiye’de ilk “Dinler Tarihi Doktoru” unvanını almıştır. Daha sonra “Türkler’de Taşla İlgili İnançlar⁷” adlı çalışmasını Doçentlik tezi olarak sunmuş ve 1966 yılında Doçent olmuştur. 1968-1982 yılları arasında Dinler Tarihi Kürsüsü Başkanlığı görevini de yürüten Tanyu, “Yehova Şahitleri⁸” çalışması ile 1973 yılında Profesör olmuştur.

Hikmet Tanyu Profesör olduktan sonra da çalışmalarına devam etmiş ve Türk-Yahudi ilişkisini ele almış ve bu çalışmasını “Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler⁹” olarak iki cilt halinde yayınlamıştır. 1978’de “Türklerin Dini Tarihçesi¹⁰” ve 1980’de de “İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı¹¹” adlı eserlerini yazmıştır. 1982 yılında yaş haddinden emekliye ayrılan Tanyu; emekli olduktan sonra da bilimsel çalışmalarını devam ettirmiştir. Bu çerçevede “Nuh’un Gemisi (Ağrı Dağı) Ermeniler- Bütün Olayların İçyüzü¹²” ile

6 Hikmet Tanyu, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara 1967.

7 Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara 1968.

8 Hikmet Tanyu, Yehova Şahitleri, Ankara 1973.

9 Hikmet Tanyu, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, İstanbul 1979.

10 Hikmet Tanyu, Türklerin Dini Tarihçesi, İstanbul 1978.

11 Hikmet Tanyu, İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı, Ankara 1980.

12 Hikmet Tanyu, Nuh’un Gemisi Ağrı Dağı-Ermeniler- Bütün Olayların İçyüzü, İstanbul 1989.

“İslâm Dininin Düşmanları ve Allah’a İnananlar¹³” adlı iki kitabını da yayına sunmuştur. Tanyu bu çalışmalar yanında birçok kitap, değişik dergi¹⁴ ve gazetelerde 300’ü aşkın makale ve köşe yazıları da yazmıştır.

Böylece 37 yılı (3 yılı Dekanlık) İlâhiyat Fakültesi olmak üzere 42 yıl devlete hizmet etmiş olan Hikmet Tanyu, 11 Şubat 1992 tarihinde kalp rahatsızlığı sonucu, 77 yaşında, Hakk’ın rahmetine kavuşmuştur.

Hikmet Tanyu, Batı’da yapılmış çalışmaların çoğunda görülen dinin menşeyini belli nazariyelere dayandırma şartlanmışlığına ve taklitçiliğine asla kapılmamış; bu nazariyeleri reddederek dinin menşeyinin ilâhî olduğunu ve “Tektanrı” esasına dayandığını savunmuş; bu konuda derin ve kapsamlı çalışmalar yapmayı önermiştir. O, Türkler’in eski dinine yönelik çalışmalar yaparak Abdülkadir İnan’ın “Şamanizm” ve Ziya Gökalp’in “Toyunizm” iddialarını da reddetmiş, eski Türk dininin “Tek Tanrı Bir Din” olduğunu ortaya koyarak o zamana kadar bilinenden farklı bir gerçeği de ortaya çıkarmıştır. Bu tespiti ile Hikmet Tanyu, Türk Kültür Tarihine ve Dinler Tarihine büyük bir katkı sağlamıştır.

Hikmet Tanyu’nun eserleri incelendiğinde çalışmalarında “millî hassasiyet”in ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. O, hem İslam’ın hem de Türk Milleti’nin yüceliğini, önemini ve üstünlüğünü ortaya koymuş ve her zaman İslam Dini’nin, Türk Milleti’nin menfaatini gözetmiştir.

Hikmet Tanyu, hiç kimsenin Dinler Tarihi’ni ciddiye almadığı veya önemini kavrayamadığı bir dönemde, Dinler Tarihi’nin Türkiye için çok önemli olduğunu anlamış ve anlatmıştır. Bu nedenle de yetiştirdiği elemanla-

13 Hikmet Tanyu, *İslâm Dininin Düşmanları ve Allah’a İnananlar*, İstanbul 1989.

14 Tanyu Hoca’nın yazı yazdığı bu dergi ve gazetelerden bazıları kısaca şunlardır: 1941’de Kapağında “Her Şeyin üstünde Türk ırkı!”olan Bozkurt Dergisi, 1946-147’de yayınlanan hem yazı işler müdürlüğünü yürüttüğü hem de yazılarını yazdığı Özleyiş Dergisi, 1947’de Ankara’da çıkarılan aylık “Türkçü Dergi” olarak bilinen Kür-Şad Dergisi, 1950’li yıllarda çıkan Orkun Dergisi, 1954’lü, 1962-1967’li ve 1978-1979’lu yıllarda çıkan Aylık Fikir sanat-ülkü dergisi olan Toprak Dergisi, 1956’da Kopuz Dergisi, 1962’de Büyük Türkeli Dergisi, 1966-1971 Milli Hareket Dergisi, 1969-1979 Devlet Dergisi, 1971-1985 Töre Dergisidir. Tanyu, bu dergilerin yanında 1951’de Her ayın onunda ve yirmi beşinde çıkar milliyetçi gazete olan Kayseri’de çıkan Büyük Dava Gazetesi ve 1956-1958 Ocak Gazetesi, Hergün Gazetesi, Yeni Düşünce Gazetesi gibi birçok gazetede yazı yazmıştır(Bkz. Necmeddin Sefercioğlu, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi yayınları No. 27, Ankara 2008).

rı Türkiye'nin her bölgesinde İlahiyat Fakülteleri'ne (İstanbul, Bursa, Erzurum, Konya, Kayseri...) göndererek Dinler Tarihi'nin Türkiye'de hak ettiği yeri almasını sağlamıştır.

Tanyu, günümüzde ortaya çıkan meseleler ile ilgili olarak o tarihlerde bu meseleleri ele almış, tez konusu olarak vermiş veya kendisi konu etmiştir. Bunlardan bir tanesi de günümüzde hâlâ canlılığını koruyan "Doğu Türkistan" meselesi olmuştur. O, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını kazanması için tüm dünyadaki Türklere ve Batı Türkistan Devletleri'ne yükümlülükler düşüğünü belirterek Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını kazanmasının desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunların yapılabilmesi için de Batı Türkistan'daki devletlerin bir federasyon birliği oluşturmalarının gerektiğini, dünyanın her bölgesindeki Türklerin dernekler ve benzeri kuruluşlar oluşturarak, Doğu Türkistan meselesini dünya kamuoyuna çok iyi bir biçimde anlatmalarının şart olduğunu da vurgulamıştır. Vefat ettiği gün Yeni Düşünce Gazetesi'nde yayınlanan "Doğu Türkistan'ın İstiklâl ve Hürriyet Yolunda İlk Adımlar-2" başlıklı son yazısı da onun bu konudaki hem ileri görüşlülüğünü hem de hassasiyetini ortaya koymaktadır.

Bu düşünceleri ile Tanyu, Türkiye için bir "Ekol" olmuş ve Hikmet Tanyu merkezli "Türkiye Dinler Tarihi Ekolü" daha doğrusu "Hikmet Tanyu Ekolü" ortaya çıkmıştır. Türkiye'de Dinler Tarihi alanında ilk akademik kariyere sahip olan Tanyu, bu alandaki tek başına yürüttüğü mücadelesini, 1968'de kendisine seçtiği asistanları ile birlikte devam ettirmiştir. Hikmet Tanyu kendisine asistan seçerken özellikle bazı kıstaslara çok dikkat etmiştir. Bu kıstasların başında da şahsiyet, çalışkanlık, dinî ve millî kültüre bağlılık, Türk Milleti'nin ahlakî ve genel mizacına uygunluk, Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Milleti'ni sevip yüceltmek gelmektedir. Çünkü ona göre bu özelliklere sahip olanlar, diğer bilgi ve ilmî eksikliklerini çalışarak giderebilirler. Kendisi de bunu çok iyi bildiği için asistanlarında bu temel özelliklerin olmasına büyük bir dikkat ve hassasiyet göstermiştir¹⁵.

15 Abdurrahman Küçük, "Türkiye'de Dinler Tarihi Çalışmaları ve Prof. Dr. Hikmet Tanyu", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 5, (Ayrı Basım), Kayseri 1994, s. 21-30; Abdurrahman Küçük, "Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun Hayatı, Eserleri ve Fikirleri", Dinler Tarihi Araştırmaları I, Ankara 1998, s. 41-51; Harun Güngör, "Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun Türk Dini Tarihi Çalışmalarına Katkısı", Dinler Tarihi Araştırmaları I, Ankara 1998, s. 53-62; Baki Adam, "Prof. Dr. Hikmet

Hikmet Tanyu'nun asistanları ve doktora öğrencileri Dinler Tarihi'nin ilk kuşağını oluşturmaktadır. Doğrudan asistanları ve doktora öğrencileri Merhum Prof. Dr. Günay Tümer (öl. . 1995), Prof. Dr. Mehmet Aydın ve Prof. Dr. Abdurrahman Küçük'tür. Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu dolaylı olarak asistanlığı, Doçentlik ve Profesörlük jürileri dolayısıyla Hikmet Tanyu ile ilişkilidir. Merhum Prof. Dr. Şaban Kuzgun (öl. 1999), Prof. Dr. Harun Güngör, Prof. Dr. Ömer Faruk Harman, merhum Prof. Dr. Süreyya Şahin ve merhum Doç. Dr. Osman Cilacı da Hikmet Tanyu'nun bizzat doktora yaptırdığı öğrencileridir.

B- DİNLER TARİHİ'NİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE ABDURRAHMAN KÜÇÜK

Hikmet Tanyu ile başlayan ve daha sonra "Hikmet Tanyu Ekolü/Geleneği" haline gelen Dinler Tarihi; günümüzde Türkiye'nin her İlâhiyat Fakültesi'nde ve İlâhiyat dışında bazı Fakültelerde yerini almıştır. Bu gelişmelere ve genişlemeye paralel olarak "Hikmet Tanyu Ekolü"nü kurumsallaşması ve bir dernek olarak yaşatılması düşüncesi ortaya atılmıştır. Şüphesiz bu düşüncenin en büyük üreticisi ve destekçisi de Prof. Dr. Abdurrahman Küçük olmuştur. Böylece 1994 yılında Ankara'da Dinler Tarihçileri arasında bir birlik, dayanışma ve kaynaşma sağlama, gelişen teknoloji çerçevesinde rahat ve kolay iletişim kurma, bilgi alışverişinde bulunabilme, Dinler Tarihi'nin daha iyi anlaşılmasına ve gelişmesine imkân sunma ve yaygın bir hüviyet kazandırma amacına yönelik olarak "Dinler Tarihi Derneği" adı ile bir dernek kurulmuştur. Derneğin adı daha sonra Uluslararası kuruluş olabilme amacına yönelik olarak "Türkiye Dinler Tarihi Derneği" olarak değiştirilmiş ve derneğe Uluslararası bir hüviyet kazandırılmıştır.

Akademik yapıya sahip olan bu derneğin kurucu üyeleri de Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu, Prof. Dr. Mehmet Aydın, Doç. Dr. Osman Cilacı, Mustafa Erdem (Prof. Dr.), Baki Adam (Prof. Dr.) ve Ali İsra Güngör (Doç. Dr.)'dür.

Günümüzde yüze yakın üyesi ile kısa adı TÜDTAD/TAHR olan Türkiye Dinler Tarihi Derneği; Türkiye'nin dört bir köşesindeki İlâhiyat Fakültele-

Tanyu'dan Günümüze Dinler Tarihi Çalışmaları", Dinler Tarihi Araştırmaları I, Ankara 1998, s. 63-73.

ri'nde yer alan Dinler Tarihçileri arasındaki işbirliği ve bilgi alışverişini sağlama, Dinler Tarihi alanındaki her türlü konu ve problemler ile ilgili sempozyumlar, paneller, konferanslar düzenleme ve bu alanda yayınlar yapma, Türkiye Dinler Tarihi'ni hem dünyaya hem de Türkiye'ye tanıtmaya amacını taşımaktadır.

Merkezi Ankara'da (Necatibey Caddesi, Ankara İşhanı, No: 114/Sıhhiye) olan TÜDTAD'ın 2009 yılı itibari ile Yönetim Kurulu üyeleri; Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Prof. Dr. Mehmet Aydın, Doç. Dr. Ali İsmail Güngör, Doç. Dr. Durmuş Arık ve Ar. Gör. Hüsamettin Karataş'tır.

TÜDTAD'ın Denetim/Denetleme Kurulu'nda ise Prof. Dr. Harun Güngör, Prof. Dr. Mustafa Erdem, Prof. Dr. Ali Rafet Özkan, Prof. Dr. Baki Adam, Prof. Dr. Mehmet Katar ve Yaşar Derin görev yapmaktadır.

TÜDTAD, 1950'de Amsterdam'da Dinler Tarihi Kongresi'nde kurulan IAHR'ye (International Association For History of Religions/Uluslararası Dinler Tarihi Derneği¹⁶) üye olma girişiminde bulunmuş ve 2005'de Japonya'nın Tokyo şehrinde yapılan XIX. Genel Kongresi'nde üye olmuştur. Ayrıca TÜDTAD, 2004 yılında Avrupa Din Bilimleri Derneği'nin (EASR) de üyesi olmuştur.

Uluslararası bir hüviyete de sahip olan TÜDTAD, ilk bilimsel faaliyetini 1994 yılında Hikmet Tanyu'yu, 1996 yılında da Günay Tümeri Anma Programı olarak düzenlemiş ve bu iki anma programı 1998'de Dinler Tarihi Araştırmaları-I adı ile yayınlamıştır. Daha sonra 20-21 Kasım 1998'de Konya'da Dinler Tarihi Derneği ve Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ortaklaşa düzenlediği "Dinler Tarihi Açısından Din ve Din Anlayışı" adlı sempozyumu 2000 yılında Dinler Tarihi Araştırmaları-II olarak Dernek Yayınları arasındaki yerini almıştır. Bu sempozyumun ardından 9-10 Haziran 2001'de yabancı bilim adamlarının da katılımıyla gerçekleştirilen "2000. Yılında Hıristiyanlık: Dünü, Bugünü ve Geleceği" adını taşıyan Uluslararası bir sempozyum düzenlenmiş ve bu sempozyum da 2002 yılında Dinler Tarihi Araştırmaları-III, "Hıristiyanlık, Dünü, Bugünü ve Geleceği" olarak yayınlanmıştır. 01-02 Kasım 2003'te de "Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar" adı ile bir sempozyum yapılmış ve bu ça-

16 IAHR hakkında geniş bilgi için bkz. Uluslararası Dinler Tarihi Dergisi (IAHR) El Kitabı ve Bülteni, Sayı 36, Temmuz 2000, Ed. Mehmet Aydın, çev. Nermin Öztürk-Hidayet Işık, Konya 2001.

lışıma da 2004 yılında “Dinler Tarihi Araştırmaları IV, Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları” olarak basılmıştır. Bu çalışmanın ardından 01-02 Ekim 2005 tarihinde “Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik” sempozyumu yapılmış ve bu sempozyum ile misyonerlik konusunda, herkesin değil, uzmanların konuşması gerektiği ve bu işin bir uzmanlık işi olduğu mesajı verilmiştir. Bu çalışma da Dinler Tarihi Araştırmaları-V, “Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik” adı ile yayınlanmıştır. Son olarak 22-23 Ekim 2007’de Ankara’da TÜDTAD-IAHR ortaklığı ile gerçekleştirilen Uluslararası bir “Özel Konferans” olan “Sekülerleşme ve Dinî Canlanma” adlı bir sempozyum gerçekleştirilmiştir. Bu sempozyum da Dinler Tarihi Araştırmaları-VI, “Sekülerleşme ve Dinî Canlanma” adı ile yayınlanmıştır. Uluslararası veya Ulusal düzeyde olan bu sempozyumların yanında farklı konulardan oluşan seminerler ve konferanslar da düzenlenmiştir.

“Tanyu Ekolü”nün kurumsallaşması sürecine dikkat edildiğinde ilk kuşak olarak değerlendirilen hocaların emeklerinin de bulunduğu ve Hikmet Tanyu’nun mirasına yakışır bir şekilde kendilerine verilen görevi en iyi şekilde ifa ettikleri görülmektedir. Ancak bu kuşaktan Prof. Dr. Abdurrahman Küçük’ün ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır.

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, 1945 yılında Erzincan-Tercan İlçesi’nin Selçuklulardan kalma ve Türkçe yığma tepe anlamına gelen Höyük adını taşıyan Höyük Köyü’nde¹⁷ doğdu. 1957’de Höyük Köyü İlkokulu’nu, 1960 yılında Tercan Ortaokulu’nu, 1964’de Erzincan Lisesi’ni ve 1965’de de Erzurum Öğretmen Okulu’nu bitirdi. 1965’de Erzurum Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü kazanan ancak bazı sebeplerden dolayı gidemeyen Küçük, aynı yıl Erzincan-Tercan Yediverenler İlkokulu’nda öğretmen olarak çalışma hayatına başladı ve burada 1 yıl öğretmen olarak çalıştıktan sonra vatanî görevini yapmak üzere askere gitti. 2 yıl (1966-1968) Erzincan’ın Tercan İlçesi Kurukol Köyünde asker öğretmen olarak görev yaptı. Bu süre zarfında Erzurum Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler Bölümü’nü kazanan ancak asker olduğu için ona da devam edemeyen Küçük, aynı yıl yüksek tahsil yapmak için Ankara’ya tayin istedi ve o zamanlar Ankara’ya bağlı olan Keskin’in bir köyü Esatmümünlü Köyü’nde öğretmenlik yapmaya başladı.

17 Höyük Köyü’nün adı daha sonra yabancı olduğu gerekçesiyle “Gökçe” olarak değiştirilmiştir.

Abdurrahman Küçük, Esatmümünlü Koyii'nde öğretmenlik yaptığı dönemlerde İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünü kazandı ancak İstanbul'a tayin yaptıramadığı için oraya da gidemedi. 1970 yılında tekrar sınavlara girdi, aldığı puanla hem Ankara ifniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakiiltesi'ne hem Ankara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakiiltesi'ne hem de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakiiltesi'ne on kayıt yaptırdı. Üçüne de girme hakkı kazandı ancak tercihini İlahiyat Fakiiltesi'nden yana kullandı. 1970 yılında Ankara-Şereflikoçhisar'ın Hamzalı Koyii'nden Çankaya (Mamak) Refet Bele İlkokulu'na tayin oldu. Bele İlkokulu ve Üreğil Ortaokulu'nda öğretmen olarak görev yaptıktan sonra 1972 yılında Mamak İlçesi Tuzluçayır İlkokulu'na tayin edildi ve 1975 yılına kadar öğretmenliğini burada devam ettirdi.

Prof. Dr. Küçük, 1974 yılında Ankara ifniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. O yıllarda Dinler Tarihi için Yurtdışı doktora sınavları açıldı ancak Ankara'da doktora yapmayı istedi ve aynı yıl dışarıdan doktora yapmaya başladı. 1975-1976 yıllarında ise Mamak Lisesi'ne Din Dersi öğretmeni olarak tayin oldu ve burada öğretmen, Müdür Yardımcısı olarak görev yapn. 1976-1978 yıllarında da Millî Eğitim Bakanlığı Yaykur Plânlama-Programlama ve Değerlendirme Dairesi'nde Uzman, Kredi ve Yurtlar Kurumu'nda Kredi Müdür Yardımcısı olarak çalıştı. Hocası Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun önerisi ile başladığı "Sabatay Sevi ve Cemaati Üzerine Bir Araştırma" adlı tezi ile 1978 yılında "İlahiyat Doktoru" unvanını aldı. Doktorasını tamamladıktan sonra 29 Ekim Ortaokulu'na öğretmen olarak tayin edildi ve Doktorali öğretmen olarak 2. 5 yıl orada öğretmen olarak çalıştı. 1980 yılında asistanlık sınavı açıldı ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dinler Tarihi Kürsü'nde Doktor Asistan olarak göreve başladı. Doktora Tezi, 1979 yılında "Dönmelik ve Dönmeler Tarihi" adı ile Ötüken Yayınları arasında Türk Kamuoyu'nun hizmetine sunuldu. Sayın Küçük'ün bu çalışması, 1980 yılında Türk Kültür Vakfı'nca Tarih Dalında ödüle layık görüldü.

1982'de Yardımcı Doçent olan Abdurrahman Küçük, o zaman Türkiye ile bağı önemli olan "Ermeni Kilisesi"ni Doçentlik Tezi olarak ele aldı. İstanbul'a gidip gelme suretiyle Ermeni öğretmenden Ermenice öğrenmeye başladı. O donemlerde, YÖK'ün Doçentlikte iki dil yerine bir dilde barajı geçme şartı koyması ile birlikte Ermenice'yi bırakarak yabancı dili olan Fransızca üzerine yoğunlaştı. Bu arada Dinler Tarihi Dersi'nin okutulması, azınlık, tarih, eğitim, din eğitimi, Ermeniler ile ilgili çok sayıda makale de yazdı. Aynı tarihlerde yeni bir Anayasa çalışmaları siirecinde, 1981 yılında, İlkokul-

larda ve Temel Eğitimde din eğitiminin- öğretiminin nasıl olması, Din Derslerinin zorunlu olması ve Anayasa'da yer alması gerektiğini savundu ve tebliğler sundu. Bu nedenle Din Derslerinin zorunlu olmasında ve Anayasa'da yer almasında şüphesiz katkısı olanlardan biri de Abdurrahman Küçük'tür.

Prof. Dr. Küçük, 1986'da Doçent ve 1992'de de Profesör oldu. O, 1985-1999 yılları arasında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dinler Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı, Fakülte Kurulu ve Fakülte Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerini yürüttü. 1987-1994 yıllarında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği ve 1991-1994 yıllarında da A. Ü. İlahiyat Fakültesi'nde Dekan Yardımcılığı görevinde bulundu. 1993-1996 yıllarında da Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nda Program Geliştirme çalışmalarında görev aldı.

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük bu görevlerinin yanında sivil kuruluşların da önemini kavramış ve memleket için gerekliliğini anlamıştır. Bu nedenle de o dönemlerde herkesin cesaret edemediği bir ortamda, 1971 yılında, Ülkücü Öğretim Üyeleri ve Öğretmenler Derneği'nin (ÜLKÜ-BİR) kuruculuğunu yapmış ve Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyeliğinde bulunmuştur. Bununla birlikte birçok Siyasî veya Sivil Kuruluşlarda da görev almıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

1980 Üniversite-Akademi ve Yüksekokul Asistanları Derneği (ÜNAY) Yönetim Kurulu Üyeliği.

Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) Üyeliği.

Türk Ocakları Genel Merkezi Hars Heyeti ve Danışma Kurulu Üyeliği.

Türkiye Üniversite Öğretim Üyeleri Sendikası Üyeliği (Türk Üniversite-Sen).

Türkiye ve Türk Dünyası İktisadî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Üyeliği (TİSAV).

1994-2009 Türkiye İlâhiyatçılar Birliği Vakfı Kuruculuğu ve Genel Kurul Üyeliği.

1994-Türkiye Dinler Tarihi Derneği Kuruculuğu ve Yönetim Kurulu Başkanlığı. 1997-2009 MHP Merkez Yürütme/ Yönetim Kurulu Üyeliği.

Türk Parlamenterler Birliği (TPB) Üyeliği.

1999-2009 MHP Araştırma-Geliştirme ve Planlama Merkezi (AR-GE) Millî Eğitim, Kültür ve Sanat Grubu Başkanlığı.

Prof. Dr. Küçük, 1997 yılında MHP Merkez Yürütme Kurulu (MYK) üyeliğine seçilmiş ve 1998–1999 yıllarında da MHP AR-GE Sosyal Araştırmalar (Eğitim) Grubu Başkanlığı görevini üstlenmiştir. MHP Hizmetçi Eğitim Merkezi'nde (Parti Okulu) “İslâm ve Türk Milliyetçiliği” dersleri, Yurtiçinde ve Yurtdışında çeşitli konferanslar vermiştir.

18 Nisan 1999 Seçimlerinde MHP'den Ankara 1. Bölge Milletvekili seçilen ve 1999–2002 yılları arasında Ankara Milletvekili olarak hizmet eden sayın Küçük, 16 Haziran 1999- 5 Kasım 2000 tarihleri arasında da MHP Genel Sekreterliği yaptı. 16 Haziran 1999 tarihinde seçildiği TBMM Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanlığı görevini 3 Kasım 2002 tarihine kadar 3, 5 yıl sürdürdü. 2003–2009 yılları arasında da MHP AR-GE Millî Eğitim, Kültür ve Sanat Grubu Başkanlığı yaptı; Türk Millî Eğitiminde “Yeni Vizyon”, Çağımızda Din Hizmetleri ile 21. Yüzyılda Türk Kültürü ve Sanatı adlı 3 önemli raporlar hazırladı.

Aynı zamanda “Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yönetim Kurulu Başkanı” da olan Prof. Dr. Abdurrahman Küçük; birçok kitap; Eğitim- Öğretim, Kültür, Din, Dinler Tarihi, İslâm, Din Eğitimi ve Öğretimi, Ermeni Meselesi, Bölücülük ve Terör, Misyonerlik, Diyalog, Türk Tarihi gibi güncel konularda yüzlerce makale ve ansiklopedi maddesi yazmıştır¹⁸. Ayrıca çok sayıda ilmî tebliğ sunmuş, radyo ve televizyon programları yapmış, Yurt içinde ve yurt dışında çeşitli kurum ve kuruluşlarda konferanslar da vermiştir. Bu makalelerin hepsinde birlik, beraberlik, bütünlük, ortak payda, kaynaşma, buluşma, kucaklaşma ve hoşgörü ilkesi esas olmuştur.

Bu yayınlardan bazıları şunlardır:

a. Kitaplar:

1- Dönmelik ve Dönmeler Tarihi (Ankara 1979)

2-Dönmeler Tarihi (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara 1992, 1995).

3- Dönmeler (Sebatayistler) Tarihi (Genişletilmiş 5. Baskı 2002, 7. baskı 2005, 8. baskı Ankara 2009)

4- Dinler Tarihi (Ankara 1985, 1992, 1997, 2002, 2009)

5- Dinler Tarihi (1985 yılından itibaren İmam-Hatip Liseleri Ders Kitabı)

18 Bu makaleleri [www. tahr. org](http://www.tahr.org) sitesinden de görebilirsiniz.

6- Renan Müdafaaanamesi (Girig ve dipnot ekleyerek sadelegtirme, Kiiltür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987)

7- İslâm ve Günümüz Meseleleri (Ankara 1992)

8- Dinler Tarihi (1993 yılından itibaren A. U. Açık Öğretim Fakültesi Ders Kitabı)

9- Ermeni Kilisesi ve Tiirkler (Ankara 1997,2009)

10-Asya'dan Anadolu'ya Taşınanlar (Atatiirk Kiiltür Merkezi Yayınları, Ankara 1997)

11- İslâm ve Türk Milliyetçiliği (Ankara 1999)

12- Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi (İlköğretim 4. , 5. , 6. , 7. ve 8. Sınıf Ders Kitapları)

13- Misyonerlikten Diyaloga Türkiye (Ankara 2008)

14- Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik-Bektaşılık (Ankara 2009)

15- İslamlık ve Türklük (Ankara 2009)

b. Yazı Yazdığı Haftalık ve Günlük Gazeteler:

1. 1989–1992 yılları arasında Yeni Düşünce Gazetesi'nde haftalık

2. 1995–1998 yıllarında ise Hergiin Gazetesi'nde günlük.

3. 2007–2008 yılları arasında Ortadođu Gazetesi'nde haftada üç gün olmak üzere gündem ile ilgili yazılar yazdı.

Prof. Dr. Abdurrahman Kiiqiik; Hikmet Tanyu ekoliiniin Ankara temsilcisi olmuş ve onun anlayışını, Ekolünü Ankara'dan devam ettirmiştir. Ancak Abdurrahman Küçük'ün Ankara'da kalmasında merhum Prof. Dr. Giinay Tiimer'in büyük bir emeği vardır. Çünkü Giinay Tumer, abi olmanın verdiği sorumluluk çerçevesinde bir davranış örneği sergilemiştir. Bu noktada Dinler Tarihi için çok önemli mesajlar vermig olan Prof. Küçük ile merhum Prof. Tümer birlikte yazdıkları "Dinler Tarihi" adlı kitap ile Dinler Tarihi alanında çağır açmışlardır. Bu kitap, öncelikli olarak İmam Hatip Liseleri için yazılmıştır. Bu kitapta yeni yöntemler ortaya konulmuş ve İmam Hatiplilerin bilmesi veya tedbir alması gereken, onlann hangi akımlarla karşı karşıya gelebileceğini ortaya koyan Misyonerlik, Yehova Şahitleri, Bahailik, Babilik gibi İslâm'a yönelik yıkıcı akımlar ele alınmıştır. Dinler Tarihi kitabı o dönemler için çok popüler ve hem öğrenciler hem de öğretmenler için temel kaynak hatta diğer dersler için de anahtar olmuştur.

Küçük, merhum Tümer Hoca ile birlikte daha sonra 1987'de öğretmenler için bir Dinler Tarihi kitabı yazmışlardır. Bu kitap, 1992'de geliştirilerek İlâhiyatlarda da okutulmaya başlanmıştır. 1995 yılında Prof. Dr. Günay Tümer hocanın rahmetli olması ile Dinler Tarihi adlı kitabın üç cilt olarak yazılması düşüncesi gerçekleşmemiştir. Ancak 1997 yılında Dinler Tarihi kitabı Prof. Dr. Abdurrahman Küçük tarafından yeni konular eklenmek ve düzeltmeler yapılmak suretiyle genişletilmiştir. Böylece Merhum Tümer hoca ile Abdurrahman Küçük'ün birlikte yazdığı, günümüzde genişletilmiş ve güncellenmiş şekilde yeniden yazılan Dinler Tarihi kitabı, Dinler Tarihi alanı için bir boşluğu doldurmuş ve kaynak eser olmuştur. Bu kitapta hem Karşılaştırma hem Deskriptif hem de Fenomenolojik, Kültürel ve Sosyal Antropoloji yöntemi, kısaca Dinler Tarihi'nin her metodu/yöntemi kullanılmıştır. Bu kitap, Türkiye'deki doğru bilindiği düşünülen birçok bilgiyi de devre dışı bırakmış ve doğru gibi bilinen yanlış bilgilerin düzeltilmesini sağlamıştır. Çünkü o dönemlerde "İslam varsa böyle bir çalışmaya gerek yok" denilmiş ancak diğer dinlerin taarruza geçmesi ve bir Müslümanın kendisini savunabilmesinin o dini iyi bilmekten geçtiğinin anlaşılması ile Dinler Tarihi'nin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Böylece merhum Prof. Dr. Günay Tümer ile Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihinin lüzumsuz olarak görüldüğü, işe yaramaz kabul edildiği, Dinler Tarihi dersinden ne olacak denildiği bir ortamda, Dinler Tarihinin en lüzumlu ve en sevilen dersi haline gelmesinde, tutunmasında ve benimsenmesinde önemli katkıları olmuştur.

Prof. Dr. Küçük, bir Türk Milliyetçisi olarak mensubu olduğu Türk Milleti ve Türk Devleti ile iftihar etmektedir. Türkiye'nin kurtuluşunun temelini eğitim ve öğretimde en Küçük; idealisttir, vefakârdır, ülkesinin ve milletinin menfaatini kendi menfaatinin önünde görmektedir, hoşgörüyü ve iyi niyet ile samimiyeti ve ihlâsı temel alan bir anlayış sahibidir. Bu özellikleri dolayısı ile o, hep Türk Milliyetçisi olarak bilinmiş ve bundan dolayı siyasete de "Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)"nden atılmıştır. O, insanların "milliyetçilik" duygusunu ima etmekten korktuğu dönemlerde kendisini Türk Milliyetçisi olarak açıklamaktan da çekinmemiştir. Bu düşüncesini de her fırsatta, her makamda ve gazete yazılarında beyan etmiştir. Bu nedenlerdir ki Küçük, 1980'li yıllarda sağ-sol davasının kendisini en fazla hissettirdiği Tuzluçayır İlkokulu'nda, 29 Ekim Ortaokulu'nda ve Mamak Lisesi'nde öğretmenlik yaptığı dönemlerde her türlü şiddete ve bombalama eylemine maruz kalmakla birlikte çeşitli il ve ilçelere sürgüne de gönderilmiştir. Böylece Erzincan-Erzurum'dan başlayan hayat hikâyesi Ankara'ya kadar

uzanmıştır. Ancak hiçbir şiddet, tehdit onun ülkesine ve milletine hizmet bildiği yoldan döndürememiştir. Onun milliyetçiliği kapsayıcı, kucaklayıcı ve bütünlendiricidir. Zaten bu durum onun Millet ve Türk Milleti tanımında da kendini göstermektedir.

Sayın Küçük Milleti şöyle tarif etmekte ve açıklamaktadır: Millet; ortak değerler ve ülküler etrafında, belirli bir inanç, dil, fikir ve kültür etrafında oluşmuş şuurlu bir topluluktur". (Bu tanımı kısaca ifade edersek "millet; ortak değer ve ülküler etrafında oluşmuş bilinçli bir topluluktur"). Bu bilinçli toplumun oluşmasında; ortak değerlerin ve ülkülerin taşıyıcısı dilin önemli yeri vardır. Türk Milleti için bu dil de Türkçedir.

Ona göre Millet tarifinde iki temel hususa ön plâna çıkmaktadır. Bunlardan biri ortak değerler, diğeri de ortak ülkülerdir. Din/İslâm, tarih, örf ve adetler, kültürel değerler, kahramanlık duygusu, ahlâk anlayışı, iyilik ve fazilet hissi gibi hususlar Türk Milletinin ortak değerlerindedir. Bir devlete ve bir vatana sahip olma, huzur içerisinde bir arada yaşama, sosyal refah seviyesine ulaşma, inanç ve geleneklerini yaşatma, bilim ve teknikten iyi şekilde yararlanma, millî kimlik ve kişiliğini koruma, hür ve onurlu olarak yaşama isteği de ortak ülkülerdendir.

Küçük için Millet, göle atılan taşın halkaları gibidir ve taşın oluşturduğu en son halkadır. Bu halkalar gibi Millet, kişiyi merkeze koymakta, anababadan aşirete, kabile, kavim halkaların sonunda oluşmaktadır. O, Milleti / Türk Milletini Aşure ile açıklamakta, Aşure Kazanına giren çeşitli maddelerin kazandan kaynayıp karışmakta olduğu ve tek bir isim/güzel bir tatlı olarak çıktığı gibi Türk Milletinin böyle kaynayıp karışıp bir bütün oluşturduğunu vurgulamaktadır.

Prof. Dr. Küçük, Türk Milletini de; "Türkçe ve Türk Kültürü etrafında din, tarih, örf ve adetlerle, oluşmuş bilinçli bir topluluktur" şeklinde tanımlamaktadır. Türk Milleti ifadesiyle o; dili, tarihi, örf ve adetleri ortak olan; kendini Türk Milletine mensup sayan; başka bir millete mensubiyet bilinci ve özlemi duymayan; kendini Türk hissedenden ve "Türk'üm" demekten çekinmeyen herkesi kastetmektedir. Bu ölçüye, Türkiye'de yaşayan, dini ve kökeni ne olursa olsun, ortak değer ve paydaları olan herkes girmektedir¹⁹.

19 Bkz. Abdurrahman Küçük, İslamlık ve Türklük, Ankara 2009, 18-50; Abdurrahman Küçük, "Millet Tektir!", Kutlu Sesleniş Aylık Fikir ve Kültür Dergisi, Sayı 69, Ankara 2009, s. 10-11.

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, her alanda kendisini iyi yetiştirmiş, el attığı her işi hakkı ile yapmıştır. Hatta kooperatifçilikte bile o dönemlerde iki sene gibi kısa bir sürede kooperatifi bitirmesi, çok cüzi bir ücretle herkesi ev sahibi yapması ile Türkiye Kooperatifçiliğinde bir ilke de imza atmıştır.

Türk Milleti/Türk Devleti düşmanlığı karşısında çok sert olan Küçük, bu sertliğine rağmen kendi insanlarına karşı yumuşak huylu, sevecen ve insanlara karşı hoşgörülü olmuştur. İlkokul öğretmenliğinden, uzmanlığa, müdürlüğe, Profesörlüğe, Milletvekilliğine kadar hayatının her devresinde gösterigten ve yaldızlı ovgulardan uzak durmuş, yaptıklarında takdir değil, Allah rızası ilkesini gözetmiştir. Mevki-makam peyinde koşmamış ve bunları elde etmek için asla ideallerinden ve inancından taviz vermemiştir.

Tanyu Hoca'nın Dinler Tarihi'nin her tarafa ulaşması isteğini o da aynı şekilde devam ettirmiş ve Türkiye'nin çeşitli illerindeki fakültelerde Dinler Tarihçilerinin yer almasını hatta yaygınlaşmasını sağlamıştır. Hem kendisinin yaptığı hem öğrencilerine yaptırdığı tez konuları da aynı bir kitap olacak şekilde hem genelde Dinler Tarihinin hem de Türkiye'nin hassas ve önemli konuları olup bilimsel ve orijinal çalışmalardır. Kendisinin çalıştığı Sebatayistler, Ermeniler konusunun hala gündemde yer alması ve güncelliğini koruması da bunun en güzel örneklerindedir.

Yaptırdığı tezler ve Dinler Tarihi alanında yapılan tezler konu itibarıyla; Bölgesel folklorik çalışmalar, Belli bir dindeki bir fenomeni inceleme çalışmaları, Bir fenomeni birden fazla dinde mukayeseli olarak inceleme çalışmaları, Bölgesel dinler üzerindeki çalışmalar, Tek bir din üzerinde genel çalışmalar, Mezhepler üzerinde yapılan çalışmalar, Kuranda yer alan, adı geçen kavimler ve dinler ile ilgili çalışmalar, Türk dünyası ve dinleri ile ilgili çalışmalar, azınlıklarla ve dini gruplarla ilgili çalışmalar, Kutsal Metinler ve Kitaplar ile ilgili çalışmalar, Arşiv Vesikaları ile Bağlantılı Çalışmalar, Karşılaştırmalı çalışmalar, Diyalog ile ilgili çalışmalar, Misyonerlik ile ilgili çalışmalar şeklinde sınıflandırılabilir.

Ifadelerde hassasiyete önem veren sayın Küçük, polemik yapmadan boylesine ciddi ve hassas konularda için içerisinden çıkmayı başarmıştır. O, yazdığı kitaplarını devamlı yeniden gözden geçirme ve yeni bilgilerle, güncel konularla güncelleştirme eğiliminde olarak devamlı kendisini geliştirme, yenileme ve her geçen gün daha fazla bilgiler öğrenme hevesinde olmuştur. Her zaman gelişmeleri ve yenilikleri takip eden Abdurrahman Küçük, hayatın her kade-

mesinde her türlü siyasî, ilmi gelişmeleri de yakından takip etmiş, siyaset ile bilimi yan yana götürebilmiş ve hassas dengeyi koruyabilmiştir.

Ülkesine, milletine, bayrağına sahip çıkan ve yetiştirdiği öğrencilerde de bunların olmasını isteyen, Memleketini iyi bilen, Milleti ile bir bütün olmayı kendisine bir görev olarak kabul eden bir akademisyendir. Mütevazı ve dürüst hayatı ile Prof. Dr. Küçük, hiç kimseyi mevki-makam çerçevesinde değerlendirmemiş, sevgi-saygı ölçüsünü herkes için ortak kabul etmiştir.

İlmî yönü yanında siyasî bir anlayışa da sahip olan Küçük, siyasetin içerisinde iken bile ilmi çalışmalarına devam etmiş, bilim ve siyaseti beraber, yan yana götürmüştür. Ancak Bilim ile siyaseti asla birbirine karıştırmamış, hele Dinler Tarihi'ni asla bu işin içerisine sokmamış ve oraya siyaset sokulmamasına çok özen göstermiştir. Çünkü ona göre iyi bir siyaset ilim, bilgi ve birikim ile mümkündür. Günümüzde TBMM'de yaşanan gelişmeler de onun bu konudaki haklılığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Milletvekili olduğu dönemde de okudu ve yazdı. Düşüncelerini milletvekili olmanın verdiği şuurla herkese anlatmaya gayret etti. Zorunlu eğitimin 8 yıl hatta 9 yıl olması onun 1980'li yıllardan beri üzerinde durduğu ve savunduğu konular arasındadır. Abdurrahman Küçük, alt yapı hazırlandıktan sonra zorunlu eğitimin 12 yıl olmasını savunmuş ve bunu başkanlığında hazırlanan raporlara/projelere yerleştirmiştir. Herkesin zorunlu eğitimi 11 yıl dediği dönem de o, zorunlu eğitimin 12 yıl olmasını hatta 12+1 yıl olmasını savunmuştur/ savunmaktadır. TBMM'nde Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanı olduğu dönemde bunun alt yapısının oluşmasını ve 4306 sayılı yasaya girmesini sağlamıştır.

Sayın Küçük, hayatında hep başı dik, alını açık olmuş ve kimsenin karşısında eğilmemiş, şahsı ile ilgili meselelerde çok yumuşak, ancak millî meselelerde çok sert ve tavizsiz olmuştur. Hikmet Tanyu hocanın asistan olarak almak ve yanında doktora yaptırmak istediklerinden aradığı özellikleri (Şahsiyet, Hayat tecrübesi, gerçekleri görebilmek ve gerçek hayatı bilmek, çalışkanlık, Dinî ve millî değerlere saygı ve bağlılık) o da aynı şekilde benimsemiş ve aramıştır.

Hikmet Tanyu ve Günay Tümer için belirtilen tüm vasıfları kendisinde bulunduran Prof. Dr. Küçük, Hikmet Tanyu ile başlayan Günay Tümer ile devam eden "Tanyu Ekolü"nü bir halkası olarak, herkese referans olmayan, yakinen tanımadıkça kimse hakkında müspet ve menfi şey söylemeyen bir

kişiliktir, bir bilim adamıdır. **İlmi ahlâka bağlılığı** kendisine ilke edinen Küçük, yazlarında kaynak aldığı eserleri veya kişileri mutlaka zikretmeye özen göstermiştir. Bu noktada onun için hem bilgi hem de metot önemli olmuştur, bilimsel yonteme ve yazı/dilbilgisi kurallarına yazılarında özen göstermiştir/göstermektedir.

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi Bilim Dalı'na olduğu gibi Türk Bilim Tarihi'ne de Din, Dinler Tarihi, Misyonerlik, Millet, **Milliyetçilik**, Türk **Milliyetçiliği**, Azınlık gibi kavramlara yeni tanımlar ile katkıda bulunmuştur.

Sonuç

Günümüzde Din Bilimleri'nin olmazsa olmazlarından, **vazgeçilmezle**rinden olan Dinler Tarihi bir bilim dalı olarak, XIX. Yüzyıl'ın İkinci Yansı'ndan sonra kendisini göstermiştir. Bu Yüzyıldan sonra Dinler Tarihi, Türkiye'de de okutulmaya ve ders müfredatında yer almaya başlamıştır. Bu gelişmelerde Annamarie Schimmel ile başlayan ve Hikmet Tanyu ile devam eden süreç etkili olmuştur. Hikmet Tanyu ile gerçek kimliğine kavuşan ve Türkiye'de hak ettiği yere ulaşan Dinler Tarihi, Hikmet Tanyu'dan sonra da öğrencileri tarafından geliştirilerek bir ekol/gelenek haline getirilmiştir.

Dinler Tarihi/Hikmet Tanyu Ekolü'nün 1990'11 yıllarda gelişmelere ve genişlemeye paralel olarak bir kurum olarak yaşatılması gündeme getirilmiştir. Bu düşünce çerçevesinde Dinler Tarihi Bilim Dalı, Prof. Dr. Abdurrahman Küçük'ün de katkıları ile 1994'te "Dinler **Tarihi** Derneği" adı ile bir kurumlaşma sürecine girmiştir. Daha ~~sonra~~ bu derneğin adı, derneğe Uluslar arası bir hüviyet kazandırmak amacı ile "Türkiye Dinler Tarihi Derneği" olarak değiştirilmiştir.

Türkiye Dinler Tarihi Derneği ile Dinler Tarihi, hem Türkiye, hem Türk Kültürü, hem de Uluslararası Dinler Tarihi için vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde günümüzde Dinler Tarihi, gerek Dinler Tarihi'nin ilk kuşak temsilcileri gerekse onların yetiştirdikleri öğrencileri sayesinde onerimli bir bilim dalı olarak hak ettiği yeredir ve Türkiye Dinler Tarihçileri ile de hak ettiği yerde kalmaya devam edecektir.